

Thisted kirkes skole

Af TORSTEN BALLE

EFTER reformationen blev der oprettet latinskoler i flere mindre byer, i Thisted 1549. De mange små latinskoler var vel ikke store lærdomscentre, men det var heller ikke meningen med dem. Eleverne - disciplene, som de kaldtes - skulle egentlig blot lære så megen latin, at de kunne følge med i universitetets undervisning, og de små skoler fik en vis betydning, fordi velbegavede drenge fra byen og omegnen i dem kunne få lejlighed til at lære det nødvendige sprog, uden at de skulle rejse til de større byers skoler. De kunne ofte bo hjemme eller hos bekendte, og udgifterne blev så ikke større, end at også ubemidlede folk kunne holde deres børn i latinskole.

Hvor mange, der i årenes løb gik i Thisted latinskole, er det ikke muligt at sige. I universitetsmatriklen er en del indskrevne studenter betegnet som udgået fra Thisted skole, men man finder også mange studenter med betegnelsen Tistadiensis d. v. s. fra Thisted. Nogle af dem kom fra andre skoler, måske har de til at begynde med gået i Thisted skole og er siden flyttet til andre skoler, når begyndelsesgrundene var lært. Skolen her havde måske ikke altid så mange og så gode lærerkræfter, at de kunne føre disciplene frem til det nødvendige standpunkt. Vi ved, at nogle af disciplene kom på udenlandske universiteter, og at andre ikke kom på noget universitet, men nøjedes med den lærdom, de havde fået på latinskolen, men noget reelt tal på, hvor mange disciple, skolen har haft, har vi altså ikke.

Efter enevældens indførelse - i sig selv en centralisering - gik tendensen i administrationen mere og mere i retning af at rationalisere og centralisere, om med tiden kom turen til de små latinske skoler. Et kongeligt åbent brev 1739 bestemte, at skolen i Thisted skulle nedlægges, og de faste indtægter, som skolen havde, f. eks. kornskyld af visse gårde, blev overført til latinskolen i Aalborg.

Skolebygningen tilhørte imidlertid Thisted kirke, og kirkekassen betalte en del af lærernes løn, ligesom den betalte vedligeholdelse af bygningen. Denne ejendomsret går måske tilbage til katolsk tid, men den var uomtvistelig. I Thisted kirkes regnskaber, der er bevaret fra 1585, nævnes da også næsten hvert år udgifter til skolen - altså latinskolen. Det drejer sig mest om småreparationer. En stadig tilbagevendende post i regnskabet er udgift til nye ruder! Men Thisted kirke var fattig på den tid, og der måtte spares. Man havde lejet en kakkellovn til rektors kammer, indtil borgmester Morten Thomsen 1667 gav kirken 10 rdl., som der blev købt en ny kakkellovn for.

Da latinskolen 1739 blev nedlagt, måtte man finde en anden anvendelse af bygningen, og det blev da bestemt, at der skulle holdes dansk skole. Retningslinjerne blev også fastlagt i det kongelige åbne brev, hvorefter latinskolen blev nedlagt. Der skulle antages en dansk skoleholder, som skulle have degnekaldet, der før havde været knyttet til latinskolen, og det skulle være en af de nu overflødige hørere (lærere). Han skulle have fri bolig i skolehuset og have samme løn, som en hører havde fået for degnetjenesten. De jorder på Thisted mark, der hørte til degneembedet, skulle han også have brugsret til. Til

degneembedet knyttede kirken bestillingen som klokker og graver, og det gav degnen endnu en indkomst.

Degnen, eller som han mest kaldes, klokkeren, skulle altså bo i det gamle skolehus og holde skole et eller andet sted i den. Men skete det? Det eneste, kirkens regnskaber herefter fortæller om skolehusets skæbne, er at det blev revet ned 1748, og materialer derfra solgt ved auktion. Der var meget tømmer og nogle mursten, så huset må have været af bindingsværk. Det har haft stråtag. 1617 blev der købt 14 læs tag til sydsiden af skolehuset, halm til mønning og møntørv. Alle materialer blev dog ikke solgt ved auktionen. En mand fik 1749 betaling for at stable gammelt tømmer fra skolehuset og bære noget af det ind i kirken, og endnu 1750 nævnes mellem kirkens materialer fra den gamle skole 23 egebjælker, 10 egestolper, 6 fyrrebjælker, 1 tylt gamle loftsbrædder, 3 vinduesrammer og 3 døre samt af inventaret en gammel, revnet kakkellovn og et gammelt madskab.

Alt dette tømmer kan kun stamme fra et stort og solidt bygget hus, og de nævnte 14 læs tag til sydsiden af huset tyder da også på, at huset har haft en anselig længde. Der står ikke noget i kirkeregnskaberne om, at huset var brøstfældigt, men hvorfor rev man det så ned? Måske netop, fordi huset var for stort til det formål, der nu var angivet. Indretningen passede måske heller ikke dertil. I hvert fald skulle det væk.

Nedrivningen var grundig. Man brød også sylden op, og kirkegården stod nu åben, da skolehuset havde virket som en del af kirkegårdens hegn. Syldstenene blev derfor stablet op i åbningen, og der blev slået nogle brædder op, for at svin og andre kreaturer ikke skulle kunne komme ind på kirkegården. Det forslog dog ikke, for senere måtte man grave en grøft med samme formål på det sted, hvor skolen havde stået.

På dette sted er en sten med indskriften: "Her stod Thisted Latinskole 1549-1739" nu det eneste minde om den gamle skole, hvori så mange drenge fra Thisted og fra omegnen gik de første møjsommelige skridt hen ad lærdommens trange vej.

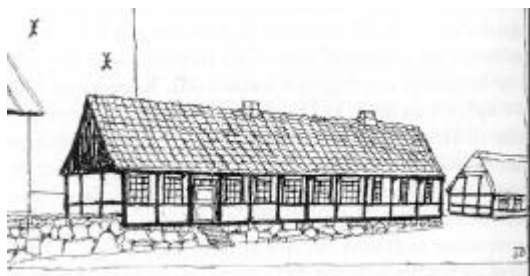
Kirkens skole og klokkerbolig.

Det må straks have været meningen, at der skulle opføres et nyt hus. I kirkeinspektørens bemærkninger til regnskabet 1751-52 erindrer de kirkeværgen om, at han bør sørge for indkøb af materialer til skolehusets bygning, så at byggeriet kan begynde næste forår. Regnskabet 1753-

54 oplyser da også, at i medfør af stiftsøvrighedens skrivelse til kirkeinspektionen 28. april 1753 er "degneboligen eller skolehuset" blevet opbygget på samme sted, hvor det latinske skolehus forhen havde stået, dog er pladsen blevet sløjfet, forhøjet og ført ud i linje med gaden. Man må have været noget stolt over det nye hus, for det tilføjes: "Det er ellers en anselig bygning her i byen, af fornøden højde og vidde samt af gode materialer."

Kirkeværgen har også indført husets indretning i regnskabet, måske også i stolthed over den fine bygning, men man må være taknemmelig for, at de gamle kirkeværgere skrev så meget. Husets rum bestod af en storstue, en dagligstue, et spisekammer og fadebur, et sengekammer, et køkken- og bryggerhus (et frammers), en øl- og saltkælder, et rum til ildebrændsel, et lidet appartement (hvad det så skulle bruges til) og en forstuegang til gaden. Der var et godt loftsrum over alle værelser, et lille indplanket gårdsrum og en lille indplanket have. Trappen ud til gaden havde otte trappetrin af hugne sten.

Det er dette hus, der i hovedbrandtaksationen 1761 for Thisted købstad kaldes Thisted skole og degnebolig. Det var på 11 fag og var teglhængt og af bindingsværk med murede tavler. Da et fag gennemsnitlig repræsenterede 4 jyske fod, har huset været ca. 22 alen langt, måske lidt

Sådan omtrent må klokkerboligen have set ud 1753.

mere, da huset siges at være anseligt. Det må da have gået længere mod øst end kirkens vestende. Også af regnskabet over udgifterne kan man se, at der er tale om bindingsværk. Der nævnes fod, stolper og løsholter, som sammen med gavlene blev tjæret brunrøde. Der må altså have været trægavle. Hos Jacob Himmerig i Aalborg blev der købt en stor ny jernkakkelovn til "skolehusstuen" (den gamle kakkelovn fra latinskolen blev 1755 lejet ud til Johan Sko mager for 1 rdl. årlig).

Da skolehusets tømmer blev rejst, havde kirkeværgen bedt nogle af borgerskabets gårdskarle hjælpe til, og det gjorde de, men de ville ingen betaling have for det. Et smukt træk. 1754 kom der skodder for sovekammervinduerne (mon der var nogle, der ville kikke!), og 1757 blev der bygget et bislag ved døren på sydsiden (et vindfang). 1763 blev der indsat 40 nye ruder med lodning, tin og bly. Altså var ruderne blyindfattede.

Huset kaldes i regnskabet i begyndelsen *skolehuset*, men senere altid *klokkerboligen*. Nogen særlig skolestue omtales ikke de første år. Har klokkeren holdt skole i sin storstue? Eller slet ikke holdt skole?

Han kom i hvert fald til det. I hovedbrandtaksationen 1772 finder man det samme hus som i 1761 som forhus, men der er kommet et sidehus til på tre fag, også af bindingsværk og teglhængt. Denne tilbygning blev opført 1768-69 ifølge kirkeregnskabet for nævnte år, og 1769

blev der lavet borde og bænke "til den på kirkens bekostning nu indrettede skolestue." Der blev også købt en ny kakkelovn, og en skorsten blev muret op. Brændelet var tørv, for 1770 blev der lavet en kasse til tørv i skolestuen. Samme år blev der sat "skyggefjæl" op over vinduerne, så solen må undertiden have generet eleverne, for af vinduer var der mange. Blandt udgifterne ved tilbygningens opførelse nævnes otte vinduer, og der blev købt en kiste norsk glas til dem.

Et eller andet sted må der også have været en lille stald, for 1773 og 1788 blev en kobås i klokkerens hus repareret, og 1786 blev der sat skillerum mellem vandhuset (et lokum) og stalden. Klokkeren må så have holdt en ko på de embedsagre, han havde i Thisted mark. I forbindelse med disse agre står vel en forpligtelse, som påhvilede klokkerboligen. Kirken betalte ifølge regnskaberne, f. eks. for 1777, 1781 og 1799 for at lade klokkerhusets part af "byens kast" opkaste. Her har vi oprindelsen til gadenavnet *Kastet*.

Men nu skulle der altså holdes skole i den nye skolestue. I den anden danske skole, den Caspergaardske, på hjørnet af Storegade og Skolestræde havde der været holdt skole siden 1729. Skønt denne skole var byens skole, følte kirkebestyrelsen også forpligtelse overfor den. Det fremgår af, at da skoleholderen dér, Laurits Frost, der også var bedemand, 1793 søgte om et tillæg til sin løn af kirkens kasse, bevilgede man ham 12 rdl. årlig med den begrundelse, at han ikke kunne leve af den løn, han fik som skoleholder, dels på grund af den anvendelse, man i sin tid gjorde af den afskaffede latinske skoles indkomster, dels fordi nogle af byens børn blev undervist af andre, som holdt skole dér. Det troede man ikke kunne ændres, før der blev gjort en hovedforandring i byens skolevæsen, når et embede blev ledigt, og kirken var også formuende nok til at underholde sine lærere (hvortil man altså også regnede læreren i Byens Skole).

Skoleholderen mente nok, at han havde eneret på at undervise de børn, hvis forældre kunne betale for undervisningen, mens de fattiges børn kunne gå i Kirkens Skole, hvis de skulle have nogen undervisning. Efter at den nye skolestue dér var bygget, har der også nok været en vis konkurrence mellem de to skoler, og det er vel det, der hentydes til i kirkebestyrelsens begrundelse for det løntillæg, han fik.

Der blev altså, i hvert fald fra 1769, også holdt skole i Kirkens Skole, men somme tider gik det så som så. Til sidst blev det for meget for den gode amtsprovst Carstensen, der var en af kirkeinspektørerne, og i juli 1800 sendte han en længere klage over forholdene til stiftsøvrigheden. Den er indført i regnskabsbogen. Han skriver, at skolestuen ikke kan bruges til vinter, før en skorsten er muret op, og en bilægger anbragt, og hele sommeren har der ikke været holdt skole, skønt provsten med al den varme, den gode sag kunne give, havde opmuntret byens indvånere til at lade deres børn søge skolen. Han havde lagt til, at skolens foresatte kunne se sig tvunget til at søge de samme tvangsmidler anvendt, som nylig var brugt i Sorø. Der havde da straks meldt sig syv børn, men klokkeren, Kyllensbech, syntes, at det var for lidt at sidde over, skønt provsten forestillede ham, at netop hans flid med disse syv børn ville trække andre til. Klokkeren sagde også, at det var nødvendigt for ham at være hos sin familie i Hundborg (hvor han før havde været

degn), og han tilbød at lade en anden, nævnt person undervise i sit sted, men provsten havde gode grunde til ikke at lade denne person komme til.

Kort sagt, der blev slet ikke bestilt noget i denne skole hele sommeren. Skulle vinteren nu gå hen på samme måde, fordi der ikke kunne fyres, og klokkeren da kunne have grundet årsag til at vægre sig ved at holde skole! Det gik ikke an, og det behøvedes heller ikke. En skorsten kunne godt sættes op på 14 dage og blive så tør, som den behøvede at være. Mursten og tørre rå sten havde man. Væggene skulle mures, men det kunne gøres på en måned! Altså beder provsten stiftsøvrigheden udstede en *befaling* om, at arbejdet skulle begyndes om 14 dage. Det skete omgående, og den energiske provst fik endelig skolen i gang.

Den gamle skoleholder i Byens Skole, Laurits Frost, døde 1808. Hans enke, Maren Kortbech, søgte da om en understøttelse på 30 rdl. årlig af kirkens kasse, og af provst Carstensens anbefaling fremgår det, at hun også havde undervist:

”Aldrig var jeg gladere ved at vide, at Thisted kirke er rig, end når jeg ser den i stand til, næst at bidrage til ungdommens dannelse i fremtiden, på byens vegne at vise erkendtlighed imod den flittige skolelærer Frosts yperlige gamle enke, den fromme, utrættelige læremoder for byens små børn, der i så lang række af år sendtes hende med villiggørende overbevisning om, at de hos hende var vel farne –”.

Efter Laurits Frosts død skulle der så være mulighed for at søge de to skoler slået sammen. Det har nok også været påtænkt, men det skete ikke foreløbig, skønt to velstående købmænd, Niels Diderichsen og Niels Holst,

viste deres interesse for sagen ved testamentariske gaver. Niels Diderichsen testamenterede sin gård i Storegade og 3000 rdl. til en ny skole, og Niels Holst oprettede 1812 et testamentarisk legat, hvis renter skulle gå til en ny skoles drift.

De fortvivlede pengeforhold i de følgende år gjorde det umuligt at føre planerne ud i livet, og de to gamle skoler fortsatte endnu i mange år. Det lykkedes først at få bygget den nye skole i Storegade 1837. Hertil flyttede Byens Skole, men Kirkens Skole blev endnu nogle år ved at virke på den gamle plads. 1846 foreslog skolekommissionen, at nogle ledige værelser i den nyopførte fattiggård kunne bruges til undervisning, særlig af børn fra Kirkens Skole, der efterhånden var blevet så forfalden, at hverken bømene eller læreren kunne være tjent med forholdene, men også af andre børn, da den nye skole allerede var for lille til det stærkt voksende børneantal.

Der blev dog ikke noget ud af det forslag, for borgerrepræsentationen havde planer om at udvide den nye skole i Storegade med en tilbygning så stor, at alle byens børn kunne komme til at gå i skole der. Denne udvidelse skete 1848, og samme år tilføjede stiftsrevisoren i kirkeregnskabet, at den gamle kirkeskolebygning skulle brydes ned til fordel for kirken, og at fornødent hegn skulle anbringes om kirkegården, hvor huset havde stået.

1849 blev hus og inventar solgt ved offentlig auktion, og kort tid efter blev huset jævnet med jorden. Den gamle kirkeskoles saga var ude.

Kilder:

Thisted kirkeinspektionsregnskaber 1585-1910.
Landsarkivet.
P. L. Hald: Thisted Skolevæsens Historie, 1953.

(Kilde: Historisk Årbog for Thy og Mors 1972, side 198-207).